

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

Lucie Zemanová

III. ročník – kombinované studium

Obor: speciální pedagogika pro výchovné pracovníky

Pedagogicko-psychologické a speciální poradenství

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Křeménková

Olomouc 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 20. 5. 2009

.....

Poděkování

Můj velký dík patří dvěma lidem:

Děkuji Mgr. Lucii Křeménkové za nasměrování na správnou cestu a odborné konzultace.

Děkuji Janu Spěváčkovi (možná dnes už Mgr. Janu Spěváčkovi) za pomocnou ruku a za „dobrého posla“.

Obsah

Úvod	6
I. Pohled do historie	8
1 Vznik a vývoj odborných poradenských služeb	8
1.1 Vznik a vývoj výchovně vzdělávací poradenské služby	8
1.2 Historie poradenství pro volbu povolání	9
1.2.1 Historie poradenství pro volbu povolání v Československu	9
2 Historie pedagogicko-psychologického poradenství	10
3 Historie speciálního poradenství	11
3.1 Historie speciálního poradenství v Československu	11
II. Pohled do současnosti	12
4 Poradenství – definice, vymezení pojmu	12
4.1 Směry a východiska poradenství	12
4.2 Obecné cíle poradenství	13
III. Výchovně-vzdělávací poradenství	14
5 Pedagogicko-psychologické poradenství	14
5.1 Systém školního poradenství	14
6. Speciální poradenství	15
6.1 Ucelená rehabilitace	15
6.1.1 Zdravotní rehabilitace	16
6.1.2 Psychologická rehabilitace	16
6.1.3 Sociální rehabilitace	16
6.1.4 Pracovní rehabilitace	16
6.1.5 Pedagogická rehabilitace	16

6.1.6 Volnočasová rehabilitace	17
6.1.7 Technická rehabilitace	17
.....6.1.8 Ostatní rehabilitace	17
6.2 Systém speciálního poradenství	17
IV. Školní poradenští pracovníci	19
7 Výchovný poradce	19
8 Školní metodik prevence	20
9. Školní psycholog a speciální pedagog	21
9.1 Školní psycholog	22
9.2 Školní speciální pedagog	23
V. Instituce poradenské péče	24
10 Raná péče	24
11 Pedagogicko-psychologická poradna	26
12 Speciálně pedagogické centrum	28
12.1 Vztahy mezi PPP a SPC	31
13 Středisko výchovné péče	31
13.1 Ambulantní péče	32
13.2 Internátní péče	33
14 Institut pedagogicko-psychologického poradenství (IPPP)	34
15 Další typy poradenských služeb	34
15.1 Linky důvěry	34
15.1.1 Linka bezpečí	34
15.1.2 Rodičovská linka	34
15.1.3 Linka vzkaz domů	35

15.1.4 Linka důvěry DKC (Dětského krizového centra)	35
Závěr	36
Seznam použité literatury	38
Seznam příloh	41

Úvod

„Motto: Kdo chce, hledá způsoby.

Kdo nechce, hledá důvody.“

Lidové přísloví

Rádi bychom naší práci sdělili něco, co by mohlo být ku prospěchu nás všech. Máme na mysli především nás, budoucí speciální pedagogy (také však možná i ostatní kolegy a kolegyně, kteří se s danou problematikou setkávají či se s ní již setkali). Ze začátku jsme ani netušili, jak rozsáhlé může být téma pedagogicko-psychologického a speciálního poradenství. Naopak jsme očekávali, že nám naše práce odpoví na řadu otázek.

Ve své praxi jsme se setkali s celou řadou výchovných, pedagogických, sociálních a zdravotních pracovníků. Jednak v rámci našeho působení na třech základních školách, v jednom domově pro mládež a dospělé s různými druhy postižení, konečně pak v rámci setkávání mých kolegů, kolegyně, přátel a známých zasvěcených do výchovně-vzdělávacího procesu.

Na základních školách a v domově pro mládež a dospělé vznikaly situace, na které nám chyběla patřičná odpověď (či lépe řečeno adekvátní skutek). Odpovědi jsme se snažili nacházet u spolupracovníků, jenže odpovědi buď neexistovaly, nebo se vzniklé situace přešly naprosto nevšímavým přístupem. Toto všechno se samozřejmě podepisovalo na klientech, na jejich rodinách a na nás, jelikož při setkání s další nestandardní situací jsme si opět nevěděli rady.

Setkáváním se svými kolegy a známými jsme nabyli dojmu, že termíny jako pedagogicko-psychologická poradna a speciálně pedagogické centrum jsou dnes mezi odbornou veřejností známe, avšak je diskutabilní, zda je tomu tak i mezi širokou veřejností. Popravdě řečeno si ale nejsme my sami jisti, že skutečně víme, co dělají, co nám nabízejí, kdy a kdo se na ně může obrátit, nemluvě o dalších možnostech poradenství ve výchovně-vzdělávacím procesu.

Na základní škole jsme se setkali s výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Například jsme se zde dozvěděli, že působení výchovného poradce a školního metodika prevence je na školách povinné. Skutečně? Jenomže přesně nevěděli, co mají na starost či co je jejich hlavním úkolem. Získali jsme

dojem, že zde jsou jen proto, že je to zákonem dané, avšak nevědí, v čem spočívá jejich práce. Tento dojem se netýkal jen samotných pedagogů, kteří měli poskytovat poradenství výchovné a preventivní, ale i ostatní pedagogové zastávali názor, že se jedná o další nutné zlo, které mají tzv. „naoko“ provozovat.

Dle této zkušenosti a skutečnosti, že se více než dříve setkáváme s šikanou, se specifickými poruchami učení, se záškoláctvím apod., se domníváme, že problémy dnešních dětí nevyřeší sám pedagog. Nemyslíme si, že veškerá výchovně-vzdělávací péče leží na bedrech školy, ale na druhou stranu se domníváme, že některým problémům by šlo předcházet nebo vzniklé problémy zavčas řešit, pakliže jsme si vědomi, s kým můžeme spolupracovat a jak.

Pokud víme, co obnáší role výchovného poradce a školního metodika prevence, jaké jsou jejich úkoly, jaké jsou možnosti speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny a dalších institucí, jestli víme, kam se obrátit, co od nich můžeme nebo musíme požadovat, dostaneme se k dalším možnostem řešení dané situace. Pakliže si nevíme rady, nezbyvá než se *poradit* a vyhledat služby *poradenství*.

Dle lidového rčení „*Kdo chce, hledá způsoby*“ se domníváme, že pedagogicko-psychologické poradenství a speciální poradenství jsou jedněmi ze způsobů čelení nesnázím nebo dokonce jejich předcházení.

Z těchto důvodů se budeme snažit dokázat: že poradenství není nikterak soudobým trendem, nýbrž že je tu již dlouho; že pomáhá dětem, rodinám, pedagogickým pracovníkům; zároveň se budeme snažit ukázat, co nám vlastně jednotlivé poradenské instituce nabízí. Proto se zároveň budeme snažit, aby naše práce mohla být jakýmsi „manuálem“, v němž každý zájemce o zorientování se v relativně nepřehledném poradenském světě může nalézt potřebné informace.

I. Pohled do historie

1 Vznik a vývoj odborných poradenských služeb

Vznik odborných poradenských služeb datujeme do druhé poloviny devatenáctého a na počátek dvacátého století, jako odpověď na všeobecný kulturní a vědeckotechnický rozvoj. Jak uvádí Klímová, odborné poradenské služby vznikaly v důsledku materiálního a kulturního vývoje společnosti. (Klímová, 1987). I další publikace datují vznik poradenských služeb na počátek 20. století a to ze stejných důvodů: rozvoj výroby, rostoucí náročnost přípravy na pracovní činnosti, ale i komplikovanější sociální vztahy a komunikace. (Osladilová, 1986). Vítek vidí vznik poradenských služeb zejména jako důsledek prudkého vědecko-technického rozvoje. (Vítek, 1989).

Právě na přelomu 19. a 20. století došlo k významným vynálezům, jako jsou např.: telegraf, telefon, fotografie, automobil apod. Rozvoj a s ním spojené vynálezy přinesly na jedné straně pohodlnější způsob života, na straně druhé, se na povrch dostávají existenciální problémy. „Člověk se setkává se značným počtem náročných životních situací, mezilidské vztahy se stávají složitějšími, urychluje se tempo života, klesá pocit spokojenosti a radosti ze života.“ (Fidlerová In Vítek, 1989, s. 6). Odborné poradenské služby vlastně nastupují tam, kde příslušní pracovníci nejsou schopni řešit nové problémy. „Poradenství se stává systematickou, institucionalizovanou a profesionalizovanou odbornou službou.“ (Osladilová, 1986, s. 9). Poradenské služby se pak postupem času rozvíjí na různé druhy a poddruhy dle daného oboru, kterým se zabývají. Dnes již existuje celá řada odborných poradenských služeb, např.: ekonomické, zdravotnické, sociální, právní, zaměstnanecké, marketingové, výchovně vzdělávací atd.

1.1 Vznik a vývoj výchovně vzdělávací poradenské služby

Pokusy o zřizování odborného poradenství pro děti a mládež taktéž datujeme na přelom 19. až 20. století. Důvodem vzniku je již zmíněný všeobecný rozvoj a v oblasti výchovně vzdělávacího rozvoje došlo k zásadním změnám školských zákonů. Ve většině evropských zemí se stanovila všeobecná povinnost školní docházky, prodlužování její délky a bezplatnost základního vzdělávání (Klímová, 1987). „Existuje všeobecná povinná docházka do školy, vznikají problémy při

počátečním zaškolování, při přechodu do různých typů škol, problémy spojené s organizací a obsahem vzdělávacího procesu, s přípravou na volbu povolání, ..., věnuje pozornost poruchám učení a v chování.“ (Osladilová, 1986, s. 11).

Všeobecná školní docházka byla zavedena jako reakce na nutnost vzdělávání v nových povoláních (jednalo se o odvětví spojená s průmyslem, stavebnictvím, dopravou, obchodem aj.). Rozmanitost pracovních míst a s tím spojené odborné vzdělávání bylo důvodem vzniku odborných poradenských služeb v oblasti výchovně vzdělávací. Především to bylo poradenství pro volbu povolání a poradenství školní (neboli pedagogicko-psychologické) (Klímová, 1987).

1.2 Historie poradenství pro volbu povolání

„Souběžně s pedagogicko-psychologickým poradenstvím vznikalo relativně autonomně poradenství pro volbu povolání,....“ (Kohoutek, 1999, s. 3). K prvním průkopníkům patřili zejména učitelé, kteří prováděli organizovanou konzultační činnost nejen pro děti, ale i pro jejich rodiče. První zakladatelé poradenských institucí byli povětšinou z řad vědců. Snažili se použít veškeré poznatky rozvíjejících se věd o člověku (Klímová, 1987).

Mezi první průkopníky řadíme bostonského profesora sociologie, Franka Parsonse, který založil roku 1908 v Bostonu první specializovanou poradnu pro volbu povolání. Další osobností, která o poradenství pojednávala na vědecké úrovni, byl Hugo Münsterberg, který působil na Harvardské univerzitě. Právě na této univerzitě byla zřízena první vysokoškolská psychotechnická poradna a to roku 1909. Ač se termín „*psychotechnika*“ již nepoužívá a sám Münsterberg vnímal psychotechniku dosti široce, náplň tohoto oboru měla blízko k dnešní psychologii práce (Kohoutek, 1999). Též Pugnerová (2006) si všímá, že psychologie práce má své kořeny již u zmíněného psychologa a u jím zavedené disciplíny, tj. psychotechniky.

1.2.1 Historie poradenství pro volbu povolání v Československu

Tehdejší Československo nezůstávalo pozadu. První poradna pro volbu povolání vznikla 15. 11. 1919 v Brně a měla sídlo na Veveří (Kohoutek, 1999). Mezi důležité osobnosti rozvoje psychotechniky řadíme prof. Dr. J. Doležala.

„Na začátku se praktické a teoretické úkoly psychotechniky týkaly výběru zaměstnanců, ..., poradenství pro volbu povolání, ..., výběru středoškolských a

vysokoškolských studentů.“ (Pugnerová, 2006, s. 9-10). „Ústředí poraden pro volbu povolání se sídlem v Praze bylo založeno roku 1920 a v roce 1921 se ústředí připojilo k Psychotechnickému ústavu Masarykovy akademie práce.“ (Kohoutek, 1999, s. 4).

Odborně poradenské služby pro volbu povolání nejdříve sloužily jako informační zdroj pro žáky a mladistvé při výběru budoucího povolání. Samotný pokrok a rozvoj poradenských služeb zasáhl i do samotných závodů. Některé závody si zřizovaly svoje poradny, které doporučovaly nebo nedoporučovaly přijmout uchazeče o zaměstnání (Kohoutek, 1999). Mezi faktory vzniku těchto „svébytných“ poraden řadíme složité problémy přechodu mladistvých do povolání. Tyto problémy začaly upoutávat pozornost teoretických pracovníků různých vědních oborů. Zejména se jednalo o vědy lékařské (např. hygiena práce, fyziologie práce, fyziologie dítěte atd.). V souvislosti s prací bylo vyžadováno posouzení zdravotního stavu (Klímová, 1987). Neposuzoval se pouze zdravotní stav fyzický, ale i psychická způsobilost k dané profesi. O důležitosti vzniklých poraden pro volbu povolání svědčí např. rezoluce, přijatá roku 1939 v Olomouci, která říká: „Návštěva poraden pro volbu povolání ať je povinná pro všechny žáky, kteří opouštějí školu.“ (Kohoutek, 1999, s. 6).

2 Historie pedagogicko-psychologického poradenství

Paralelně se vznikem poraden pro volbu povolání, začaly vznikat i první odborné instituce, které se zabývaly zejména dětmi a mladistvými s výchovnými a vzdělávacími problémy (Klímová, 1987).

„Cílem psychologických výchovných poradenských služeb byla od počátku snaha pomoci jednotlivým žákům, učitelům a rodičům.“ (Osladilová, 1986, s. 14). Pedagogicko-psychologické poradenství se netýkalo jen škol základních, ale postupně se zavádělo na školy střední a vysoké (Klímová, 1987).

K utvoření odborného pedagogicko-psychologického poradenství v oblasti výchovy a vzdělávání vedlo několik faktorů. Jedním z nich je již zmíněná potřeba informovat o nových možnostech pracovního uplatnění a s tím spojená odborná příprava. Dalším faktorem, taktéž již uvedeným, je potřeba reagovat na nové situace spojené se zavedením nových školských zákonů a to nejen pomáhat rodičům a žákům, ale i pedagogům.

3 Historie speciálního poradenství

První zmínky o speciálním poradenství můžeme spatřit na konci devatenáctého a na začátku dvacátého století. Jak Renotírová příhodně uvádí, jednalo se o počáteční období speciálněpedagogického myšlení, kdy rostl zájem o léčbu, výchovu a řešení problematiky postižených (Renotírová, 2005). Za základní stavební kámen speciálního poradenství můžeme považovat pedagogicko-psychologické poradenství, které potřebovalo podpůrné služby v důsledku změn potřeb uživatelů (Pilař In Valenta, 2002).

Pilař zásadní změny determinoval:

- „změnami ve výskytu, intenzitě a rozsahu sociálně patologických jevů,
- dosud uskutečněnými, probíhajícími a dále očekávanými změnami na trhu práce,
- změnami v obsahu a organizaci vzdělávání ve školách a školských zařízeních,
- dosud realizovanými, ale zejména připravovanými změnami v organizaci vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením.“ (Pilař In Valenta, 2002, s. 43).

3.1 Historie speciálního poradenství v Československu

Počátky speciálního poradenství v Československu spatřujeme po pádu totality v listopadu 1989. V tomto období došlo k celospolečenským změnám, které přispěly k rozvoji péče o osoby se specifickými potřebami. Došlo k uplatňování mezinárodně uznávaných dokumentů, jako: Charta na 80. léta, Úmluva o právech dítěte, Deklarace práv dítěte, Listina lidských práv a svobod (Petráš In Valenta, 2002). Devadesátá léta se tak nesla ve znamení integrace a komplexní péče o osoby se specifickými vzdělávacími a výchovnými potřebami.

Pilířem speciálního poradenství se pak stala speciálněpedagogická centra, která začala vznikat od roku 1991 a mezi první řadíme centra pro smyslově a tělesně postižené (Petráš In Valenta, 2002).

II. Pohled do současnosti

4. Poradenství – definice, vymezení pojmu

„Poradenství je aplikovaná teoretická i praktická disciplína, která vznikla z potřeby pomáhat lidem v nesnázích a která se zabývá závažnými lidskými problémy.“ (Hadj Moussová, 2002, s. 5). Geistův psychologický slovník shodně uvádí, že se jedná o pomoc při řešení obtížných životních situací individuální nebo sociální povahy (Geist, 2000). To je jeden z důvodů, proč termín poradenství v psychologickém slovníku nenalezneme, ale setkáme se s termínem psychologie poradenská. V jiných psychologických slovnících se můžeme navíc setkat s rozlišením na poradenství psychologické a psychologii poradenskou.

Psychologie poradenská je označována pouze za poradenství pro volbu povolání. Oproti tomu poradenství psychologické je již označováno za činnost, která je zaměřená na překonávání psychologických problémů jedince a na rozvoj jeho osobnosti (Hartl, 2000). Tímto rozdělením se zabývá i Osladilová. Psychologii poradenskou vnímá jako zdroj psychologických i nepsychologických disciplín k vytvoření specifického systému, který se pak aplikuje v poradenské psychologii (Osladilová, 1986).

„Psychologické poradenství směřuje spíše k osobním a rodinným problémům (ale i výukovým a výchovným), pedagogické poradenství je zaměřeno na procesy učení, vyučování a výchovy. Je zřejmé, že mnohá témata se překrývají, obvykle jsou však spjata se školním životem. Někdy proto hovoříme o školním poradenství.“ (Lazarová, 2005, s. 39).

Poradenství tedy chápeme jako obor psychologie, poskytující poradenskou pomoc, která má za úkol pomoci jedinci lépe pochopit vlastní životní situaci a dle pole působnosti hovoříme o pedagogicko psychologickém či speciálně pedagogickém poradenství (Hadj Moussová, 2002).

4.1 Směry a východiska poradenství

Bylo již uvedeno, že poradenství je činnost, která čerpá z psychologických i nepsychologických disciplín. Všeobecně lze říci, že využívá takové vědní disciplíny, které se zabývají studiem člověka, eventuálně tyto vědy tvoří základ pro všechny

humanitní a sociální obory. Těchto disciplín je celá řada, uveďme alespoň ty nejdůležitější. Filosofie, etika, kulturní antropologie, sociologie, medicína, pedagogika aj. Přesto primární disciplínou zůstává psychologie – patří sem hlavně poznatky z klinické psychologie, sociální psychologie a psychologie vývojové (Hadj Moussová, 2002).

Poradenská činnost se v oblasti psychologie nejvíce blíží psychoterapii a její formy se rozlišují podle toho, ze kterého psychoterapeutického směru vychází (Novosad, 2000). Stejně tak Hadj Moussová vidí původ poradenství v psychoterapeutických směrech, se kterými je poradenství i nadále vázáno (Hadj Moussová, 2002). Jak psychoterapeutických směrů, tak směrů v poradenství je celá řada a není možné v rámci této práce jednotlivé směry ukázat a blíže popsat.

4.2 Obecné cíle poradenství

„Poradenské působení je intencionální, to znamená záměrná činnost kladoucí si přesně vymezený cíl.“ (Hadj Moussová, 2002, s. 6). Samotné definice poradenství v sobě nesou základní úkoly poradenské činnosti. Moussová poradenské cíle rozděluje na obecné a konkrétní. Konkrétní cíle jsou rozdílné, týkají se daného klienta a obecné cíle nám uvádí, jak poradenství pracuje a kam směřuje (Hadj Moussová, 2002). Oproti tomu Novosad rozděluje cíle poradenství do třech rovin.

V první rovině, tzv. **základní**, se jedná o dosažení stavu úplného tělesného, duševního a sociálního blaha klienta. V druhé, tzv. **speciální**, se snažíme o dosažení určité změny v klientově sociálním prostředí. V rovině třetí, **individuální**, se pak jedná o klientovu konkrétní individuální situaci. Dosažení celkového tělesného, duševního a sociálního blaha (nebo alespoň spokojenosti) je veliká námaha vedoucí přes menší cíle, jako je zlepšení sebehodnocení, sebezpoznání, sebedůvěra, rozvíjení osobnosti atd. Nedílnou součástí poradenských cílů je prevence. Prevence se snaží o opatření, jež mají předcházet situacím, které vedou k psychickému nebo sociálnímu oslabení jedince, či skupiny (Novosad, 2000).

III. Výchovně-vzdělávací poradenství

5 Pedagogicko-psychologického poradenství

V případě školní poradenské psychologie se ztotožňujeme s definicí, že se jedná o specifickou aplikovanou disciplínu, která se především zabývá řešením výchovně vzdělávacích problémů (Vágnerová, 2005). V první řadě nám zajišťuje pomoc při diagnostikování školní zralosti, doporučuje tedy nástup povinné školní docházky, a v poslední řadě dochází k tomu, který typ školy je pro dané dítě nejvhodnější. Mezi další úkoly řadíme pomoc škole, jakož i samotným pedagogům, při výchově a vzdělávání. Patří sem také odborná pomoc neprospívajícím a problémovým žákům. Z dalších úkolů uvedme osvětu, tedy informačně vzdělávací práci pro školy, rodiče i širokou veřejnost (Osladilová, 1986). Vágnerová hlavní cíl školního poradenství popisuje jednodušeji, ale zato výstižněji: „Hlavním úkolem školní poradenské psychologie je porozumět školákovi, jehož problém řeší, a navrhnout taková opatření, která by mu mohla prospět a podpořit jeho další vývoj.“ (Vágnerová, 2005, s. 11).

5.1 Systém školního poradenství

*Motto: „Nepřekonatelné překážky si mnohdy jen vymýšlíme,
abychom nějak omluvili nedostatek vůle.“*

Rochefoucauld

Kučerová uvádí, že samotné poradenství ve vzdělávání vychází od činnosti třídního učitele a dále pak od školských poradenských pracovníků, jimiž jsou výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog a školní speciální pedagog (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Stejně tak Hadj Moussová v první řadě uvádí poradenské pracovníky ve školách a až poté zmiňuje státní instituce (Hadj Moussová, 2002).

Mezi nejznámější státní instituce patří Pedagogicko-psychologická poradna, Speciálně pedagogická centra. Dalšími, méně známými, jsou Střediska výchovné péče pro mládež a Institut pedagogicko-psychologického poradenství (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Jednotlivé složky pedagogicko-psychologického poradenství můžeme tedy za sebou poskládat takto: výchovný poradce, školní metodik prevence,

školní psycholog a speciální pedagog, pedagogicko-psychologická poradna, středisko výchovné péče a institut pedagogicko-psychologického poradenství.

6. Speciální poradenství

V Hartlově psychologickém slovníku je speciální poradenství charakterizováno jako služba klientům, kteří jsou zdravotně či sociálně znevýhodněni a jejichž handicap má dlouhodobý nebo trvalý charakter (Hartl, 2000). I jiné prameny definují speciální poradenství shodně: „Speciální poradenství definujeme jako komplex poradenských služeb určených specifickým skupinám jedinců, tj. takových jedinců, kteří jsou znevýhodněni zdravotně či sociálně a jejichž handicap mívá dlouhodobý (chronický) nebo trvalý charakter.“ (Ludíková, 2005, s. 155).

Speciální poradenství taktéž vychází z poznatků různých věd, které již byly uvedeny výše. Za nejvýznamnější (tvořící teoretický základ) považujeme speciální pedagogiku ve všech jejich jednotlivých oborech, jako jsou psychopedie, etopedie, surdopedie atd. (Hadj Moussová, 2002). Speciální poradenství je součástí ucelené rehabilitace, přijímá proto taková opatření, která vedou „k zařazení nebo návratu postiženého člověka do společenského prostředí a do života“ (Novosad, 2000, s. 57). „Úkolem, posláním poradenské činnosti by mělo být zmírnění, eliminování či kompenzování příčin, které postiženému jedinci brání jeho plnohodnotnému začlenění (integraci) do společnosti,...“ (Novosad, 2000, s. 57).

6.1 Ucelená rehabilitace

Hovoříme-li o ucelené rehabilitaci u osob se specifickými potřebami, je třeba rozdělit speciální poradenství na další složky. Můžeme jej nazývat poradenstvím dle Kučerové (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007), nebo rehabilitací dle Novosada (Novosad, 2000). Oba názvy jsou správné, pakliže si uvědomujeme, že speciální poradenství je vlastně ucelená rehabilitace a naopak, že rehabilitace je nezbytnou součástí odborného speciálního poradenství. Speciální poradenství jako komplexní rehabilitační péči, chápal již v roce 1984 František Kábele, který sice rozdělil tuto komplexní péči na tři složky (zdravotní, pedagogickou a sociální), ale nezapomínal ani na další, jako jsou technická, ekonomická či právní (viz Příloha 1) (Kábele, 1984, s. 17).

6.1.1 Zdravotní rehabilitace

Zdravotní rehabilitace (bývá též nazývána lékařským poradenstvím) užívá léčebných metod pro obnovení ztracených schopností nebo při stabilizaci zdravotního stavu (Novosad, 2000). Jedná se také o úpravu životního stylu a životosprávy v souvislosti se specifickým určitým onemocněním či handicapem (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Zajišťuje léčbu medikamentózní, operativní a rehabilitační (Kábele, 1984).

6.1.2 Psychologická rehabilitace

Psychologickou rehabilitaci můžeme shodně označit za psychologické poradenství a psychoterapii. V první řadě se zabývá zvládnutím psychického šoku (či psychické krize) spojené se zdravotním onemocněním či handicapem (Novosad, 2000). Pracuje například na změně v sebehodnocení. Ale řeší i partnerské nebo rodinné problémy. „Péče psychologická zahrnuje psychologii klinickou, která se uplatňuje především v diagnostice a v psychoterapii, dále psychologii vývojovou a pedagogickou, ...“ (Kábele, 1984, s. 15).

6.1.3 Sociální rehabilitace

Sociální poradenství si klade za hlavní cíl vytvoření existenčního zabezpečení, tj. materiální i legislativní ochrany. Přidružené cíle jsou již známé, tedy začlenění do společnosti a rozvinutí plnohodnotného života (Novosad, 2000). Zajištění bydlení, dopravy, invalidního důchodu atd.

6.1.4 Pracovní rehabilitace

Jak už napovídá název, profesní poradenství se zabývá uplatněním na trhu práce. U občanů se specifickými potřebami je to hlavně rozvoj poradenských služeb v oblasti podporovaného zaměstnávání, chráněného zaměstnání, chráněných pracovních dílen atd., ale i poradenství v nezaměstnanosti a již zmíněné poradenství pro volbu povolání (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007).

6.1.5 Pedagogická rehabilitace

Do vzdělávacího poradenství řadíme již zmíněné pedagogicko-psychologické, speciálně-pedagogické a výchovné poradenství. „Rehabilitace výchovně vzdělávací má za úkol zajistit tělesně, smyslově a duševně postiženým dětem, mladistvým i

dospělým osobám, ..., vzdělání základní (všeobecné) i odborné (přípravu na povolání), a to i při trvale ztížených podmínkách a snížených schopnostech tělesných, smyslových nebo duševních.“ (Kábele, 1984, s. 15).

6.1.6 Volnočasová rehabilitace

„Zaměřuje se na zájmové, sportovní a kulturní vyžití, ..., sebevzdělávání apod.; může poskytovat příležitost k působení prožitku/zážitku, k pozitivní sebeprezentaci atd.“ (Novosad, 2000, s. 60).

6.1.7 Technická rehabilitace

Tento druh poradenství jednoduše zajišťuje technické a kompenzační pomůcky. Patří sem protetika ortopedická, optická, akustická, ortodontická apod., ale i speciální architektura, tedy např. dostatečně široké dveře, plošiny pro vozíčkáře atd. (Kábele, 1984).

6.1.8 Ostatní rehabilitace

Zařazujeme sem mj. právní poradenství, resocializační či kurátorskou činnost, pastorační poradenství atd.

6.2 Systém speciálního poradenství

V České republice je speciální poradenství provozováno jak státními institucemi, tak různými soukromými, charitativními a svépomocnými organizacemi. (Ludíková, 2005). Klíčové formy a instituce, které nabízejí poradenskou péči, Ludíková dělí do tří složek: **rané péče, pedagogicko-psychologického poradenství a specifických poradenských aktivit** (Ludíková, 2005).

První složka, raná péče, je výhradní záležitostí speciálního poradenství. Druhá složka, pedagogicko-psychologické poradenství, je systémově uspořádána jako samotné pedagogicko-psychologické poradenství, zahrnuje tedy výchovného poradce, školního metodika prevence, školního psychologa a speciálního pedagoga, pedagogicko-psychologickou poradnu, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče a institut pedagogicko-psychologického poradenství. Pouze speciálně pedagogické centrum je druhou výhradní záležitostí speciálního poradenství (Ludíková, 2005).

Do třetí složky, tj. do specifických poradenských aktivit, lze řadit poradny pro rodinu a mezilidské vztahy, poradny při sdruženích zdravotně postižených, vysokoškolské poradny, ale i telefonické služby, které mají charakter krizové intervence (Ludíková, 2005).

IV. Školní poradenská pracovníci

7 Výchovní poradce

„Výchovní poradce poskytuje individuální porady žákům a jejich zákonným zástupcům při řešení výchovných a výukových problémů i v otázkách týkajících se studia na středních a vysokých školách a na volby povolání.“ (Michalík, 1999, s. 73). Nejen takto je charakterizován výchovní poradce v legislativě České republiky. Důležité je, že od roku 1980 je působení výchovního poradce povinné, a to jak na školách základních, tak na školách pro mládež vyžadující zvláštní péči a na školách středních (Michalík, 1999).

Výchovní poradci jsou učitelé, kteří svou úlohu zastávají v místě své pedagogické činnosti a měli by projít speciálním postgraduálním vzděláním (Hadj Moussová, 2002). Výchovní poradenství je možné studovat na několika vysokých školách, jedná se o tříleté studium, které navazuje na magisterské vzdělání. Druhou možností doplnění kvalifikace výchovního poradce jsou speciálně organizované kurzy (Bendl, 2004).

Standardní činnosti výchovního poradce pak dělíme na poradenské, metodické a informační (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Výchovní poradce vedle výchovně-vzdělávací činnosti provádí odbornou pomoc např. v rodinných záležitostech. „Dále pomáhají v případech vztahových, citových či rodinných problémů u jednotlivých žáků, popř.: zprostředkovávají další odbornou pomoc.“ (Ludíková, 2005, s. 156).

„Výchovní poradce plní tyto úkoly:

- je povinen věnovat zvláštní pozornost systematické informační činnosti významné pro volbu dalšího studia nebo pro jiné formy přípravy na povolání žáků,
- koordinuje informační činnost třídních učitelů a poskytuje jim a ostatním učitelům metodickou pomoc....“ (Michalík, 1999, s. 73),
- poskytuje metodickou pomoc při dlouhodobé profesionální orientaci žáků odpovídající jejich zájmům; zvláště věnuje pozornost těm žákům, u kterých spatřuje nedostatečnou intelektuální, sociální nebo hmotnou pomoc,

- věnuje pozornost žákům nadaným, talentovaným a žákům se speciálními výchovně-vzdělávacími potřebami,
- zpracovává osobní charakteristiky žáků,
- „informuje rodiče žáků, popřípadě jiné zákonné zástupce, žáky a učitele o činnosti zařízení výchovného poradenství, o možnostech využití jejich odborných služeb a o odborných otázkách důležitých pro zdravý psychický a sociální vývoj žáků,....“ (Michalík, 1999, s. 73),
- zajišťuje prevenci, popřípadě nápravu výchovných a výukových potíží,
- poskytují individuální porady žákům a rodičům o současném a budoucím studiu,
- zprostředkovává styk s pedagogicko-psychologickou poradnou, jakož i doporučuje žáky na vyšetření (Michalík, 1999),
- provádí prevenci a řešení sociálně negativních jevů (např. šikana, záškoláctví aj.),
- soustředí se na žáky s poruchami chování a se znaky sociální nepřizpůsobivosti, na děti trpící vnitřními konflikty (úzkost, porucha sebepojetí aj.) (Bendl, 2004).

8 Školní metodik prevence

Metodik prevence se zaměřuje na metodické a koordinační činnosti související s realizací preventivního programu školy, dále se pak zaměřuje na vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence sociálně patologických jevů. (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). „Školní metodik prevence je funkce, která je povinně zavedena na každé škole.“ (Bendl, 2004, s. 29).

„Prakticky na každé škole je učitel, který je vyškolen pro činnost v oblasti primární prevence drogových závislostí či sociopatogenních jevů obecněji.“ (Hadj Moussová, 2002, s. 27).

Mezi úkoly školního metodika prevence patří:

- provádění koordinace preventivních aktivit v oblasti prevence zneužívání návykových látek,
- spolupráce s institucemi zajišťující sociálně právní ochranu dětí a mládeže,
- spolupráce s organizacemi, které zajišťují odbornou pomoc v problematice návykových látek,
- koordinace vzdělávacích a výcvikových akcí sociální prevence všech pedagogických pracovníků,
- zajišťování spolupráce pedagogických pracovníků a výchovných poradců s rodiči či zákonnými zástupci žáků při realizaci preventivních, osvětových a konzultačních akcí,
- podílení se na preventivních aktivitách v mimoškolní výchově (školní družiny, školní kluby, školní kroužky),
- informování rodičů či zákonných zástupců žáka, u něhož bylo zjištěno nošení, držení, distribuce či zneužívání návykových látek,
- doporučování rodičům, zákonným zástupcům, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče atd. (Michalík, 1999),
- metodická pomoc učitelům, v jejichž vyučovacích předmětech je možné a vhodné zavádět do výuky etickou a právní výchovu,
- návrhy vhodných odborných a metodických materiálů při tvorbě a realizování preventivního programu,
- spolupráce s okresním metodikem prevence, popř. krajským školským koordinátorem prevence (Bendl, 2004).

9 Školní psycholog a školní speciální pedagog

Funkce školního psychologa a školního speciálního pedagoga nejsou dosud jasně vymezeny a vedou se o nich stále diskuze.

„Oficiální náplň práce psychologa, speciálního pedagoga na škole:

- vytváření programů na podporu rozvoje osobnosti žáků školy a na prevenci negativních jevů v jejich vývoji, odborné vedení pedagogických pracovníků při jejich zavádění a realizaci a sledování a vyhodnocování účinnosti těchto programů na škole,
- sledování psychologických aspektů vzdělávacího procesu a psychohygienických a sociálních podmínek života a rozvoje osobnosti žáků a pedagogických pracovníků školy se zaměřením na pomoc při optimalizaci vzdělávacího procesu ve škole a při zkvalitňování podmínek vzdělávací práce učitelů,
- metodická pomoc pedagogickým pracovníkům při depistáži žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, koordinace péče školy a pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogická centra o tyto žáky, navrhování a pomoc při realizaci opatření, která směřují ke zkvalitnění vzdělávací práce školy se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,
- provádění neodkladných psychologických a speciálněpedagogických vyšetření žáků, příp. poskytování navazující terapeutické, psychokorektivní nebo reedukační péče těmto žákům a poradenské pomoci jejich zákonným zástupcům.“ (Bendl, 2004, s. 31).

9.1 Školní psycholog

Na některých školách se již setkáváme s působením školního psychologa, který pracuje pro školu externě a pochází z pedagogicko-psychologické poradny příslušné oblasti.

Školní psycholog by měl být absolvent vysokoškolského studia psychologie, který již minimálně dva roky pracoval v oboru (Bendl, 2004).

„Školní psycholog většinou působí jak na specializovaných školách, tak na školách s velkým počtem problémových dětí.“ (Hadj Moussová, 2002, s. 27). Působení školního psychologa se tak odvíjí od jednotlivých potřeb daných škol. Přítomnost školních psychologů se také odvíjí od finančních možností školy.

Činnost těchto odborníků je zaměřena na diagnostiku dětí se specifickými poruchami učení, ale i na nadané děti, diagnostikují sociální klima třídy. Na základě

těchto činností vyplývají další povinnosti, když např. poskytují konzultační, poradenskou, metodickou a vzdělávací činnost pro pedagogy, ale i rodiče. V neposlední řadě se zabývají integrací žáků se specifickými vzdělávacími potřebami (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007).

9.2 Školní speciální pedagog

Běžnou praxí je, že speciální pedagog působí na školách, kde jsou vzdělávání žáci se speciálními vzdělávacími potřebami; avšak i běžné školy s integrovanými žáky postupně vyžadují působení speciálního pedagoga (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Jak uvádí Ludíková, působení speciálního pedagoga na školách je nahodilé, ale do budoucna by měl být klíčovým poradenským pracovníkem (Ludíková, 2005). Cíle speciálního pedagoga vidí jako „tzv. primárně preventivní působení, což mimo jiné znamená zaměření na snižování rizika vzniku výchovných a výukových problémů žáků.“ (Ludíková, 2005, s. 156). Především však zodpovídá „za přípravu podmínek pro školní integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,“ kam patří i metodické vedení asistentů pedagoga (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007, s. 6).

V. Instituce poradenské péče

10 Raná péče

Raná péče je považována za velmi mladý obor v oblasti služeb pro osoby se specifickými potřebami, na druhé straně je jí přikládán velký význam. Termín raná péče používáme v České republice od roku 1993 a vznikl jako překlad anglického termínu „early intervention“, což můžeme překládat také jako včasná péče, raná intervence, včasný zásah apod. (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Význam včasné péče je již dlouhou dobu známý: „Např. se ví, že u dítěte se sluchovou nebo zrakovou vadou dojde ke ztrátě zbytků sluchu či zraku, když tyto zbytky nebudou včas podchyceny a cvičeny.“ (Opatřilová, 2006, s. 119).

Význam včasné péče o dítě se specifickými potřebami je dán tím, že se v důsledku své vady, ať už se jedná o jakékoli postižení, začíná opožďovat v psychomotorickém vývoji za intaktními vrstevníky (Vítková, 1993).

Chceme-li definovat ranou péči, je to svým způsobem velmi jednoduché. Za prvé je definice ukotvena v zákoně 108/2006 Sb. o sociálních službách a za druhé se na ní shodují mnozí odborníci speciální pedagogiky (např. Ludíková, Novosad, Kučerová aj.).

„Ranou péčí (ranou podporou) se rozumí systém služeb a programů poskytovaných dětem ohroženým v sociálním, biologickém a psychickém vývoji, dětem se zdravotním postižením a jejich rodinám s cílem předcházet postižení, eliminovat nebo zmírnit jeho následky a poskytnout rodině i dítěti možnosti sociální integrace.“ (Opatřilová, 2006, s. 119).

Raná péče tak pracuje na dvou rovinách, které jsou spolu zcela propojeny. První rovinu tvoří rodiče dítěte se specifickými potřebami a v druhé rovině se jedná o samotné dítě. Proces rané péče názorně ukazuje Opatřilová (viz Příloha 2) (Opatřilová, 2006, s. 257).

„Do včasné interakce jsou zapojeny všechny smysly – zrak, sluch, hmat, čich, chuť i kinestetické vjemy.“ (Vítková, 1993, s. 3). „Cílem rané intervence je podpořit a podněcovat senzorio-motorický, emocionální, sociální a intelektuální vývoj dítěte tak, aby se mohlo co možná nejsamostatněji aktivně zapojit do života společnosti.“ (Opatřilová, 2006, s. 120).

Raná péče je terénní nebo ambulantní služba, a jelikož je orientována na celou rodinu, probíhá v přirozeném, tedy domácím prostředí (Opatřilová, 2006).

Kučerová uvádí, že raná péče je poskytována od narození do sedmého roku věku dítěte, pakliže se jedná o dítě, které je zdravotně postižené, nebo je jeho vývoj ohrožen sociálním prostředím (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007). Opatřilová tuto definici zpřesňuje. „Věk dítěte pro poskytování služeb rané péče je omezen dosažením čtvrtého roku věku u dětí se zdravotním postižením či jiným ohrožením vývoje, nebo pak dosažením sedmého roku věku u dětí s kombinovaným postižením.“ (Opatřilová, 2006, s. 255).

„Střediska rané péče obvykle nabízí tyto služby:

- podpora rodiny v období krize,
- posouzení vývojové úrovně dítěte,
- návrh stimulačního programu,
- vypracování individuálního plánu rozvoje dovedností,
- půjčování hraček a pomůcek,
- pomoc při prosazování práv a zájmů rodiny (např. při jednání s institucemi),
- poradenství při výběru a získání rehabilitačních pomůcek,
- sociálně právní poradenství,
- pomoc při vyhledávání předškolního zařízení,
- zprostředkování kontaktů na další odborníky,
- zprostředkování kontaktů mezi rodinami navzájem,
- pomoc při zajištění hlídání dítěte v domácím prostředí,
- pravidelná setkání klientských rodin,
- společné pobyty klientských rodin.“ (Opatřilová, 2006, s. 121).

„Cíle rané péče zaměřené na podporu rodiny jsou vymezeny takto:

- vybavit rodiče informacemi a dovednostmi, aby mohli aktivně působit na snižování míry negativních vlivů zdravotního postižení,
- vybavit rodiče informacemi a případně i podporou pro orientaci v systému sociálního zabezpečení zvyšovat jejich nezávislost na tomto systému,
- podpořit aktivity vedoucí k co nejvyšší míře integrace dítěte i rodiny do běžného života společnosti,
- podpořit přípravu dítěte pro následující stupeň výchovně-vzdělávací soustavy.“ (Opatřilová, 2006, s. 255).

V celostátní profesní organizaci „Asociace pracovníků v rané péči“ nalezneme nejbližší středisko rané péče ve svém kraji či okrese. Tato asociace totiž sdružuje pracovníky rané péče. Nalezneme je na serveru <http://www.asociace.unas.cz> (Kučerová in Kolektiv autorů, 2007).

11 Pedagogicko-psychologická poradna (PPP)

Pedagogicko-psychologická (dále též PPP) poradna spadá pod kompetence školských úřadů v jednotlivých krajích (Novosad, 2000). Poradny se tak vyskytují nejen v každém kraji, ale i v některých velkých městech (Hadj Moussová, 2002). Díky těmto faktům jsou dnes mnohem dostupnější i snadněji dohledatelné.

V pedagogicko-psychologických poradnách pracuje celá řada odborníků, jmenovitě logoped, psycholog, sociální pracovník a speciální pedagog (Novosad, 2000). Jak uvádí Dittrich, „Vrcholem ledovce jsou školní pracovníci a absolventi v oboru pedagogika, speciální pedagogika a psychologie.“ (Dittrich, 1993, s. 50).

O vyšetření v PPP může požádat rodič nebo zákonný zástupce, pedagog a dokonce ošetřující lékař dítěte (Hadj Moussová, 2002). Novosad navíc uvádí, že o vyšetření může požádat i sám mladistvý, pakliže je starší patnácti let (Novosad, 2000). Ať požádá o vyšetření kdokoli, vyjímaje mladistvého staršího patnácti let, musí žádost obsahovat písemný souhlas rodičů nebo zákonných zástupců dítěte. Navíc platí, že služeb PPP mohou využívat děti od tří let věku a to maximálně do dovršení devatenácti let (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007).

Tento typ poradny poskytuje „odborné pedagogicko-psychologické služby pro předškolní zařízení, školy a školská výchovná zařízení.“ (Ludíková, 2005, s. 156).

Svou činnost zajišťuje ambulantně, návštěvou rodiny či školského zařízení. (Kolektiv autorů, 2007). Pokud máme hovořit podrobněji o situacích, kterými se PPP zabývá, zdůrazníme ty nejdůležitější:

- „Vyšetření školní zralosti, zajišťování laterality apod. i posouzení vhodnosti případného odkladu školní docházky;“ (Novosad, 2000, s. 102). Bez posouzení školní zralosti v PPP není možný odklad školní docházky (Hadj Moussová, 2002).
- „Zabezpečení výchovy i vzdělávání dětí a mládeže s postižením somatickým, mentálním nebo smyslovým, včetně postižení kombinovaného, u něhož se vzdělávací program dítěte koncipuje zpravidla s ohledem na převládající typ a formu postižení.“ (Novosad, 2000, s. 102). Povinností PPP je vyšetřit děti, kteří jsou v podezření na nějaký typ postižení, či u kterých je podezření na specifické poruchy učení (Hadj Moussová, 2002). Toto s sebou nese i posouzení možnosti integrace a doporučení vhodného typu školy (Novosad, 2000)
- „diagnostikování a reedukace specifických vývojových poruch učení a případný návrh na zařazení dítěte do specializované třídy ...;“ (Novosad, 2000, s. 102).
- „poruchy vývoje osobnosti;“
- „poruchy chování (konflikty, záškoláctví, šikana, kriminalita, toxikomanie apod.) a sociální retardace ...;“.
- „poruchy komunikace, smyslové vady, vady řeči a jejich náprava;“
- „poradenství v oblasti volby povolání nebo volby typu školy; v návaznosti na prospěch, schopnosti, dovednosti a zdravotní stav dítěte nebo mladistvého;“
- „řešení komplexní problematiky školního neprospěchu.“
- diagnostika třídy jako sociální skupiny; diagnostika vztahů mezi žáky; autodiagnostika učitele (Dittrich, 1993).

Kučerová člení činnost PPP do následujících tří skupin: „**Komplexní nebo zaměřená psychologická a speciálněpedagogická diagnostika**“, „**Psychologická a speciálněpedagogická intervence**“, „**Informační a metodická**“

činnost.“ (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007, s. 7). Do první skupiny patří úkoly již výše zmíněné. Navíc sem patří i „diagnostika sociálního klimatu třídy pro tvorbu nápravných programů a diagnostika mimořádného nadání žáků.“ (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007, s. 7).

Do druhé skupiny, tedy do psychologické a speciálně pedagogické intervence, řadíme poradenství pro děti předškolního věku, ale i poradenství pro rodiče a pedagogické pracovníky, kteří se nacházejí v nouzi či v životní krizi. Pomoc v nouzi či v krizi se zpracovává v souvislosti se vzděláváním a výchovou dítěte. Dále sem patří již zmíněné úkoly jako např.: reedukace specifických poruch učení nebo sociálně-vztahové problémy atd.

Informační a metodická činnost, náležící do třetí skupiny, připravuje různé podklady pro opatření ve vzdělávání, metodicky vede výchovné poradce a školní metodiky prevence. S tím souvisí i pomoc při tvorbě preventivních programů škol. V neposlední řadě spolupracuje s dalšími poradenskými institucemi, jako je Speciálně pedagogické centrum nebo Středisko výchovné péče (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007).

Úkoly pedagogicko-psychologické poradny jsou ukotveny ve vyhlášce 130/1980 Sb. o výchovném poradenství, která také říká, že: „Pedagogicko-psychologické poradny výchovně působí na zákonné zástupce, kteří nepříznivě ovlivňují vývoj svých dětí.“ (Michalík, 1999, s. 74). Velice důležitým faktem je skutečnost, že služby, které PPP poskytuje, jsou zcela bezplatné.

Kontakty na pedagogicko-psychologické poradny v České republice můžeme najít na <http://www.ippp.cz> (Kolektiv autorů, 2007).

12 Speciálně pedagogická centrum (SPC)

„Speciálně pedagogická centra jsou školská účelová zařízení. Zabezpečují speciálně pedagogickou a psychologickou péči dětem a žákům se zdravotním postižením....“ (Ludíková, 2005, s. 157). SPC bývají zřizována při mateřských a základních školách. Jedná se o účelová školská zařízení, které se specializují na určitý typ zdravotního postižení, podle toho při jaké speciální či praktické školy jsou zřízena (Ludíková, Valenta, 2006).

Zastoupení odborníků v SPC se nijak výrazně neliší od složení v PPP. Jen se ve speciálněpedagogickém centru vyskytují ve větší míře speciální pedagogové a taktéž platí, že o pomoc zde mohou požádat rodiče, zákonní zástupci dítěte i samotní pedagogové (Hadj Moussová, 2002). Služba je poskytována dětem od tří let, žákům a studentům základních a středních škol, jejich rodičům či zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům a školským zařízení. (Kolektiv autorů, 2007).

Speciálně pedagogické centrum řeší především následující úkoly:

- „zpracování kompletních podkladů k rozhodnutí o zařazení dítěte nebo žáka do integrovaného nebo speciálního zařízení, včetně průběžného sledování a vyhodnocování vhodnosti zařazení i školní úspěšnosti sledovaných jedinců;“
- „vypracování návrhu adekvátního způsobu vzdělávání a výchovy postižených dětí i mladistvých a poskytování metodické či konzultační pomoci;“
- „ve spolupráci s lékaři, sociálními pracovníky a mnoha dalšími odborníky provádí terénní depistáž (vyhledávání) zdravotně postižených dětí a mladistvých v daném regionu;“ (Novosad, 2000, s. 105) Depistáž neboli včasné vyhledání žáků se zdravotním znevýhodněním, je velice důležitá pro včasnou intervenci, tzv. ranou péči. (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007).
- „vytváří ucelenou evidenci klientů zařazených do péče SPC;“
- „zabezpečují komplexní diagnostiku, která slouží k definování aktuálního stavu, stupně postižení a vyplývajících možností i omezení klienta;“
- „poskytují cílenou pomoc obtížně zařaditelným (obtížně vzdělávatelným) dětem (např. ze zdravotních či rodinných důvodů);“
- „zabezpečují pomoc v oblasti profesního poradenství, profesionální orientace, volby dalšího studia a odborné přípravy i pracovního uplatnění klientů;“
- „podporují řešení problémů rodin se zdravotně postiženými dětmi a všestranně podněcují aktivitu členů rodiny na celkovém preventivním, sociálně-rehabilitačním a terapeutickém působení;“
- „organizují osvětové i odborné akce zaměřené na problematiku výchovy, vzdělávání a integrace postižené populace, podílejí se na transferu získaných

poznatků mezi příslušně zaměřenými pracovišti a podle svých možností spolupracují na výzkumu.“ (Novosad, 2000, s. 106).

Mezi další činnosti SPC řadíme „..., konzultace pro rodiče, pedagogické pracovníky, školy a školská zařízení, sociálně-právní poradenství, krizovou intervenci, metodickou činnost při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu, kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením, zapůjčování odborné literatury, rehabilitačních a kompenzačních pomůcek pro žáky se zdravotním postižením,....“ (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007, s. 8).

Jednotlivá SPC vznikají při speciálních školách, proto rozlišujeme SPC dle zaměření jednotlivých škol na:

- SPC pro žáky se zrakovým postižením
- SPC pro žáky s vadami řeči
- SPC pro žáky se sluchovým postižením
- SPC pro žáky s tělesným postižením
- SPC pro žáky s mentálním postižením
- SPC pro žáky s poruchami autistického spektra
- SPC pro žáky s hluchoslepotou
- SPC pro žáky s více vadami (Kučerová In Kolektiv autorů, 2007).

„Činnost SPC je legislativně zakotvena ve Školském zákoně č. 561/2004 Sb. a Vyhlášce č. 72/2005 Sb.“ (Pipeková, 2006, s. 53).

12.1 Vztahy mezi PPP a SPC

Od počátku nebylo jasně vymezeno, jaké úkoly má na starosti poradna a kdy již nastupuje centrum (Valenta, 2002). „Pedagogicko-psychologické poradny se v praxi orientují spíše na diagnostiku bez přímé návazné speciálněpedagogické péče. (...) Tu právě mají zajišťovat SPC.“ (Novosad, 2000, s. 105).

Vyplývá z toho, že PPP provádějí obecnou pedagogicko-psychologickou, diagnostickou a terapeutickou péči u problémových jedinců předškolního i školního

věku (žáci ZŠ, OU, SŠ), zatímco specificky zaměřená SPC se zabývají jedinci zdravotně postiženými.

13 Středisko výchovné péče (SVP)

„Zařízení tvořící součást systému pedagogicko-psychologického poradenství a spadající pod školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče poskytují všestrannou odbornou preventivně výchovnou péči (preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc) dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, jakož i dětem propuštěným z ústavní výchovy, při jejich integraci do společnosti, pokud ještě neexistují důvody k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy ve speciálních výchovných zařízeních.“ (Bendl, 2004, s. 44-45).

Středisko výchovné péče (neboli SVP) tak chápeme jako instituci pro preventivní výchovnou péči v oblasti negativních a patologických projevů chování. (Hutyrová, Krejčířová, 2006). Všeobecně můžeme péči a úkoly SVP charakterizovat jako:

„Středisko výchovné péče pro děti a mládež poskytuje všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mládeži s negativními jevy chování, pokud nejsou důvody pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve speciálních výchovných zařízeních; SVP pro děti a mládež může být zřízeno jako internátní výchovné zařízení; SVP pro děti a mládež může plnit své úkoly za úplatu.“ (Vocilka, 1997, s. 9).

Středisko výchovné péče je tedy určeno dětem a mladistvým. Vítková uvádí, že tento druh péče je nejčastěji poskytován dětem a mládeži od šesti do osmnácti let. (Vítková, 2004). Bendl však do okruhu zájmu řadí děti už od tří let až do ukončení přípravy na budoucí povolání (maximálně do dvaceti šesti let věku). (Bendl, 2004). Střediska však neposkytují pomoc pouze dětem a mladistvým, ale i rodinám a pedagogickým pracovníkům ve všech školských zařízeních. (Bendl, 2004).

SVP zajišťují:

- Co největší možnou míru integrace dětí a žáků se specifickými výchovně-vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení,

- prevenci a terapii sociálně patologických jevů,
- zjištění vlivů a vztahů působících na nezdravý vývoj,
- možná snížení rizik negativního vývoje. (Bendl, 2004)
- Péči dětem z asociálních rodin,
- péči dětem závislých na alkoholu, drogách, hracích automatech atd.,
- organizaci seminářů pro učitele základních škol se zaměřením na metodiku práce se žáky (Novosad, 2000).

K dosažení svých výchovně-preventivních cílů používají SVP zejména diagnostickou, poradenskou, psychoterapeutickou, výchovnou a vzdělávací činnost.

Péče středisek je poskytována pomocí **ambulantní, celodenní a internátní péče** (Vítková, 2004). Z hlediska formy můžeme tuto pomoc rozčlenit dle Vocilky na **ambulantní a internátní** (Vocilka, 1997).

13.1 Ambulantní péče

Ambulantní péče zajišťuje především prevenci, snaží se zabránit vzniku nežádoucího vývoje dítěte a maximálně redukovat již vznikající problémy. Zajišťuje pomoc v krizových situacích (např. útěk z domova) (Vocilka, 1996). Tato forma se může jevit jako účinnější než internátní, protože pracuje s celou rodinou, tedy se sociálním prostředím dítěte. Některé zkušenosti odborníků toto tvrzení dokazují. „..., v mnoha případech je účinnější ambulantní péče, prováděná z podnětu a za účasti rodičů, neboť zapojením rodinného systému nedochází na rozdíl od ústavní péče k vytržení problémů z užších sociálních souvislostí.“ (Vocilka, 1996, s. 13).

13.2 Internátní péče

Do internátní (tj. ústavní) péče zahrnujeme formu celodenní, týdenní i celoroční. Ve všech těchto formách je stejné základní pravidlo. Vždy se totiž jedná o výchovnou skupinu, která je tvořena minimálně šesti a maximálně osmi dětmi, kterým musí být zajištěno vzdělávání, ať už ve středisku nebo docházkou mimo zařízení (Vítková, 2004).

„Rozdíly mezi ambulantní a ústavní péčí:

- Je-li dítě svěřeno do ústavní péče, je eliminován bezprostřední vliv patologického sociálního prostředí na jeho vývoj. Sociální prostředí dítěte – rodina, škola a další instituce nejsou dále s tímto problémem bezprostředně konfrontovány a může vzniknout iluze, že se dítěti pomohlo.

- Jestliže dítě zůstane v původním prostředí, každodenně se zpravidla se svými obtížemi střetává. Vzhledem k tomu, že ambulantní péče může být zdlouhavá a málo účinná, problémy mladého člověka v jeho sociálním prostředí přetrvávají a jejich regulování se mnohdy jeví obtížnější než v podmínkách ústavní péče.

- Ambulantními opatřeními však jsou méně zřetelné běžné projevy chování dítěte než během internátního pobytu ve skupině vrstevníků a při každodenním styku s dospělými.

- Na druhé straně má ambulantní péče více prostředků a možností k ovlivňování stávajícího sociálního prostředí klienta.“ (Vocilka, 1996, s. 13-14).

Ústavní péči lze rozdělit do čtyř skupin: **diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy** (Vítková, 2004).

Prvořadým úkolem středisek výchovné péče je prevence patologických projevů chování, která je určena jak dětem, tak rodičům a učitelům. Druhým úkolem je pak spolupráce s ústavními zařízeními, kde jsou ubytováni jedinci s výchovnými potížemi. Hovoříme-li o výchovných potížích, máme na mysli etopedickou problematiku. Proto, vyjmenovávali-li bychom jednotlivá ústavní zařízení a jejich cíle, věnovali bychom se výhradně problematice etopedické a ne již všeobecnému speciálnímu poradenství. Pro bližší informace o těchto zařízeních odkazuji např. na Bendlovu publikaci Neukázněný žák (viz seznam literatury).

14 Institut pedagogicko-psychologického poradenství (IPPP)

Institut pedagogicko-psychologického poradenství je organizace, která působí v rámci celé České republiky. Organizace byla zřízena roku 1994 nařízením MŠMT ČR (Pipeková, 2006).

„Hlavní úkoly spočívají v metodickém vedení a koordinaci systému pedagogicko-psychologického poradenství, v zajišťování přípravy koncepčních a

metodických materiálů pro potřeby pedagogicko-psychologického poradenství, v organizaci dalšího vzdělávání odborných poradenských pracovníků, v přípravě diagnostických materiálů.“ (Ludíková, 2005, s. 157).

15 Další typy poradenských služeb

Kromě již zmíněného výchovného poradenství, které poskytuje své služby škole, žákům, učitelům i rodičům, zde existují další poradenská zařízení, jež se specializují na některé užší oblasti problémů.

Existuje okamžitá pomoc v podobě telefonních linek, jako jsou např. Linka důvěry či Růžová linka pro týrané a zneužívané děti. Stejně tak jsou k dispozici poradny pro rodinu a mezilidské vztahy a v oblasti speciálního poradenství existuje nespočet soukromých poradenských služeb a zařízení, ale i neziskových organizací (Hadj Moussová, 2002). V rámci naší práce přiblížíme linky důvěry.

15.1 Linky důvěry

„Tyto poradenské linky poskytují okamžitou intervenci prostřednictvím rozhovoru lidem v nesnázích, většinou jsou však vázány na zařízení, které může poskytnout v případě potřeby i déleodobější poradenskou či jinou (terapeutickou) pomoc.“ (Hadj Moussová, 2002, s. 30).

Dle České asociace pracovníků linek důvěry (ČAPLD), které nalezneme na stránkách <http://www.capld.cz>, existují linky přímo určené dětem, ale i rodičům a pedagogům řešící výchovné problémy.

15.1.1 Linka bezpečí

„Celostátní linka pro děti a mládež v krizových životních situacích.“ Služba funguje zdarma 24 hodin denně včetně nedělí a svátků, a to z pevného i mobilního telefonu. (ČAPLD, *Česká asociace pracovníků linek důvěry*. 2009). Tel.: 800 155 555.

15.1.2 Rodičovská linka

Linka poskytuje odborné poradenství pro rodiče, další rodinné příslušníky i pedagogy, kteří mají problémy s výchovou dětí, nebo nejsou lhostejní k porušování práv dětí v ČR. Jejich služeb je možné využívat v odpoledních hodinách pracovních

dnů (v pondělí, středu, pátek od 13 do 16 hodin; v úterý a čtvrtek od 16 do 19 hodin).
Tel.: 840 111 234. Internetový odkaz: <http://www.linkabezpeci.cz>.

15.1.3 Linka vzkaz domů

Linka slouží především dětem a mladým lidem, které situace v rodině, ve škole nebo ústavním zařízení donutí k útěku, nebo těm, kteří o takovém kroku prozatím jen uvažují. Služba je dostupná na bezplatném čísle či v mobilní síti za běžný tarif. Tel.: 800 111 113 nebo 724 727 777.

15.1.4 Linka důvěry DKC (Dětského krizového centra)

Dětské krizové centrum je humanitární a neziskové sdružení, které podporuje prevenci syndromu CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte) či následnou péči o oběti daného syndromu. (Bendl, 2004).

Linka důvěry DKC je určena dětem, rodičům a příbuzným, také však odborníkům, kteří se dostali do kontaktu se syndromem CAN. Služba funguje nonstop. (Tel.: 241 484 149).

Závěr

Pedagogicko-psychologické a speciální poradenství je téma, které jsme zvolili kvůli potřebě ujasnění situace v oblasti poradenských služeb. Chtěli jsme ukázat tradici a historii poradenství, také však to, že poradenství pomáhá všem účastníkům pedagogického procesu (dětem, rodinám, pedagogickým pracovníkům). Zároveň jsme chtěli ukázat, co nám jednotlivé poradenské instituce nabízí. Proto jsme se snažili, aby naše práce měla i praktický charakter.

Domníváme se i nadále, že je důležité vědět, jak pedagogicko-psychologické a speciální poradenství pracuje, jaká je náplň jejich práce a co od nich můžeme očekávat. Tato domněnka se nám během tvorby práce neustále potvrzovala.

Se začátkem zpracovávání práce se potvrzovala naše teorie o tom, že máme málo informací o povinnostech poradenských pracovištích, nevylučuje jednotlivé poradenské pracovníky na školách. Publikací o problematice je sice celá řada (více jich – dle našeho názoru – existuje o pedagogicko-psychologickém poradenství, než o poradenství speciálním), avšak informace v nalezených publikacích jsou globálního charakteru. Máme na mysli krátké všeobecné popisy bez zaměření na jednotlivé úkoly dané instituce.

Z jednoho úhlu pohledu se zdá jako dobré, že určitá publikace popisuje instituci naprosto stejně jako další dvě publikace. Zdá se nám to dobré z toho hlediska, že vlastně máme jasno o tom o jakou instituci se jedná, avšak z druhého úhlu pohledu jsme se ptali, zda je to vše, co o tom můžeme říci. Proč neexistují publikace, které by se zabývaly konkrétní náplní práce daného střediska?

Odpovědi jsme nalézali ve třech publikacích a zejména v legislativě České republiky. Získané informace tak mohou sloužit ostatním pedagogickým pracovníkům a rodičům, pokud neusneme na vavřínech a získané informace budeme šířit dále, třeba jako informační bulletin.

Hned od začátku jsme si uvědomovali, že jsme si na sebe vzali velké sousto a bylo velice těžké jej zpracovat. Což se ukazuje zejména na členění práce. Tematika poradenství má dosti široký záběr a diferencovat jej na jednotlivé instituce, činnosti a úkoly bylo složité. Často jsme přemýšleli, která informace je již nad rámec tématu, tedy co můžeme vynechat a co je potřeba ponechat.

Nejvíce potíží jsme měli při objasňování pojmů poradenská psychologie a psychologie poradenská. Obdobné potíže jsme měli při popisu pedagogicko-psychologického poradenství, kde byla vynechána složka psychologická, jelikož se nám jednalo zejména o výchovně-vzdělávací materiál, ale je nabitelní, že obě složky spolu vytváří celek. Tyto skutečnosti nám činily potíže zejména při členění práce, aby vše na sebe správně navazovalo a čtenář místo toho, aby byl obohacen o nové informace, se necítil zmaten. Doufáme, že se nám to podařilo.

Nemůžeme říci, že jsme se svou prací absolutně spokojeni, přesto jsme se snažili (a hodnotu našeho snažení nechť posoudí jiní) téma poradenství co nejlépe uchopit. Otázky, se kterými jsme začali tvořit tuto práci, byly objasněny. Víme, kdy a kde se poradenské služby objevily. Známe systém pedagogicko-psychologického a speciálního poradenství a zejména víme, co dělá která instituce či který odborník, jaké poradenské služby nabízejí – o což se nám jednalo především.

Ačkoli jsme se pokusili zachytit stav současného českého poradenství, nemyslíme si rozhodně, že práce obsahuje všechny poradenské instituce apod. Existuje celá řada poradenských služeb v této oblasti a je již na každém z nás, jak moc se o tuto problematiku bude zajímat či ji rozkrývat. Ačkoli nejdůležitější pracovníky a instituce nalezneme v této práci, mohli jsme se jim věnovat více, umožňoval-li by to rozsah a záměr práce.

Použitá literatura

BENDL, S. *Neukázněný žák : Cesta institucionální pomoci*. 1. vyd. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-36-4.

DITTRICH, P. *Pedagogicko-psychologická diagnostika*. 2. vyd. Jinočany: H&H, 1993. ISBN 80-85-467-06-2.

DRYDEN, W. *Poradenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-371-0.

GEIST, B. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Vodnář, 2000. ISBN 80-7083-659-8.

HADJ MOUSSOVÁ, Z. *Úvod do speciálního poradenství*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 80-7083-659-8.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.

HOLOUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1237-3.

KÁBELE, F. *Základy speciální pedagogiky pro výchovné poradenství*. 1. vyd. Praha: vydavatel neuveden, 1986. ISBN neuvedeno.

KOHOUTEK, R. *Historie pedagogicko-psychologického poradenství*. Brno: CERM, 1999. ISBN 80-7204-115-0.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Poradenství pro osoby se zdravotním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007. ISBN 978-80-244-1799-8.

KLÍMOVÁ, M. *Teorie a praxe výchovného poradenství*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. ISBN neuvedeno.

LANGOVÁ, M. A KOL. *Psychologické aspekty školního poradenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 2005. ISBN 80-7044-719-2.

LAZAROVÁ, B. *Netradiční role učitele : O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. 1. vyd. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-115-4.

LUDÍKOVÁ, L., VALENTA, M. *Speciální pedagogika 3*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1211-X.

MICHALÍK, J. *Právo pro školy*. 1. vyd. Olomouc: Netopejr, 1999. ISBN 80-86096-19-X.

NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-197-5.

OPATŘILOVÁ, D. A KOL. *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3977-9.

OSLADILOVÁ, D. *Úvod do školního psychologického poradenství*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1986. ISBN nevedeno.

PIPEKOVÁ, J. A KOL. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.

PUGNEROVÁ, M. *Kapitoly z psychologie práce*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1421-X.

RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. A KOL. *Speciální pedagogika*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1073-7.

SILLAMY, N. *Psychologický slovník*. 1. čes. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1074-4.

VALENTA, M. *II. Mezinárodní konference k problematice osob se specifickými potřebami : Sborník*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-902134-8-0.

VÍTEK, K. *Výchovné poradenství a sociální patologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989. ISBN nevedeno.

VÍTKOVÁ, M. *Kapitoly z úvodu do speciální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0475-4.

VÍTKOVÁ, M. A KOL. *Integrativní speciální pedagogika : Integrace školní a sociální*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

VOCILKA, M. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Tech-Market, 1996. ISBN 80-902314-5-6.

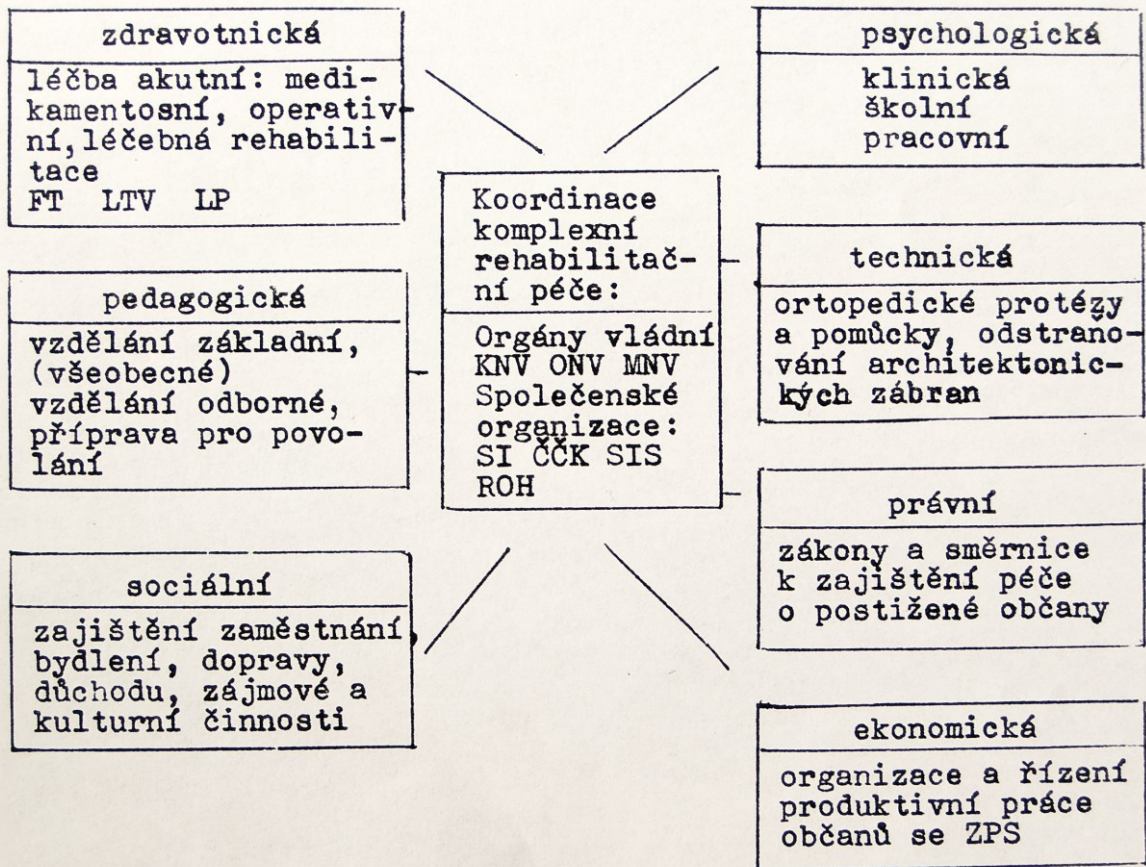
Seznam příloh

Příloha 1 Schéma komplexní rehabilitační péče

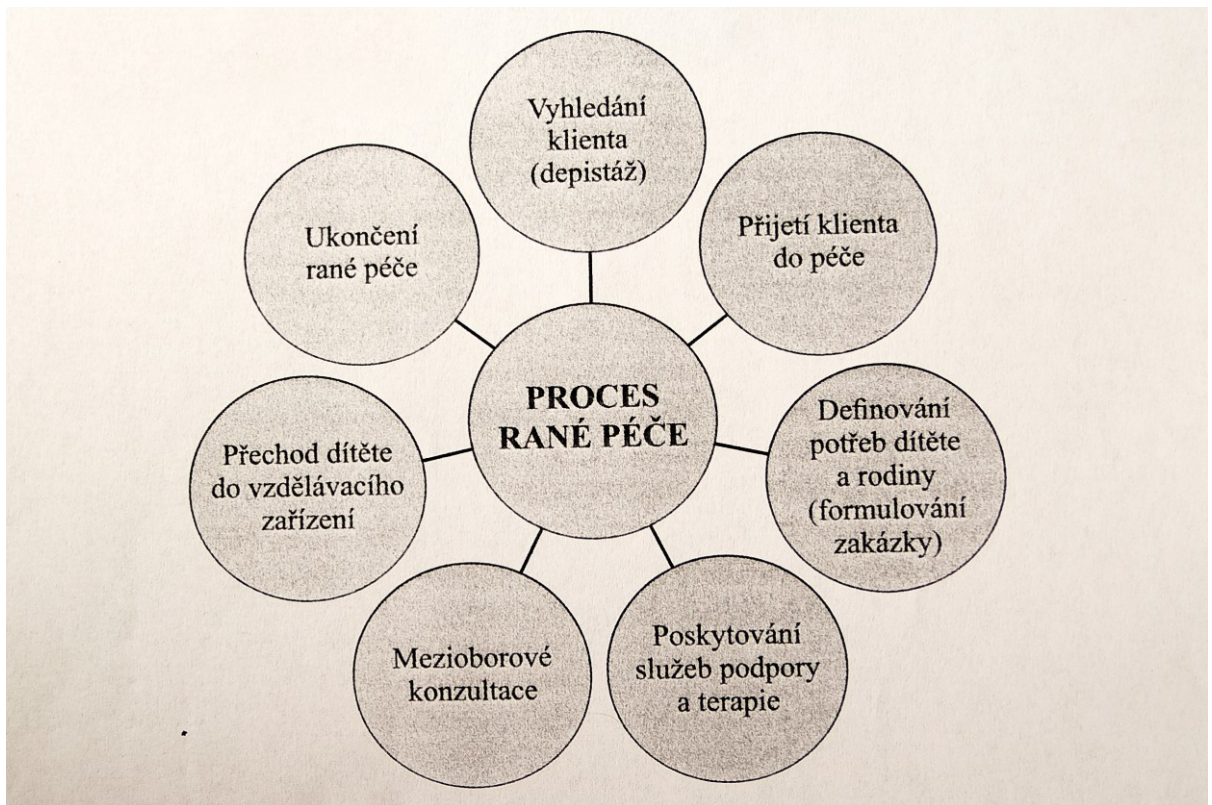
Příloha 2 Proces rané péče

Příloha 1

Schema komplexní rehabilitační péče

Příloha 2

Anotace

Jméno a příjmení:	Lucie Zemanová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Křeménková
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Pedagogicko-psychologické a speciální poradenství
Název v angličtině:	Pedagogical-psychological and special counselling
Anotace práce:	Práce „Pedagogicko-psychologické a speciální poradenství“ mapuje vznik a vývoj těchto poradenských služeb. Zabývá se povinnostmi poradců na školách a v jiných institucích. Všímá si i tzv. linek bezpečí, které demonstrují progresivitu využití komunikačních technologií v poradenství v dnešní době. Je svého druhu manuálem pro zorientování se ve světě českého poradenství.
Klíčová slova:	Poradenství, výchovně-vzdělávací poradenství, pedagogicko-psychologické poradenství, speciální poradenství, pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, raná péče, středisko výchovné péče, institut pedagogicko-psychologického poradenství.
Anotace v angličtině:	Thesis called „Pedagogically-psychological and special counselling“ is mapping origins and development of this kind of counselling service. It deals with counsellor's duties at schools and other institutions. It pays attention to so called helplines, which demonstrate progresivity of communication technology usage in counselling nowadays. This thesis is a manual of its kind to be well informed in the environment of czech counselling.
Klíčová slova v angličtině:	Counselling, educationally-pedagogical counselling, pedagogically-psychological counselling, special counselling, pedagogically-psychological advisory centre, special pedagogy centre, early care, educational care centre, pedagogically-psychological counselling institute,
Přílohy vázané v práci:	1, Schéma komplexní rehabilitační péče 2, Proces rané péče
Rozsah práce:	41 stran
Jazyk práce:	CS